

ШТРИХИ

Олександр БОРОНЬ ШЕВЧЕНКОВІ МАЛЮНКИ «ТРИО» І «СКЕЛЯ ЧЕРНЕЦЬ» В АКАДЕМІЧНОМУ ВИДАННІ

У Шевченковій образотворчій спадщині вирізняються два малюнки періоду перебування поета в Новопетровському укріпленні — «Тріо» і «Скеля Чернець». Тривалий час вони були відомі лише за копіями, допоки в 1961 р. в Польщі не виявили оригінали. Сепію «Тріо» дослідники датують червнем — першою половиною липня 1851 р. [7:10, 411], коли Т. Шевченко брав участь у Каратауській експедиції. Як доказ цитують лист Броніслава Залеського до поета від 2 червня 1859-го, з якого випливає, що Залеський під час експедиції зробив копію з Шевченкового малюнка:

«Тріо» твоє, друже мой дорогой, не знаю совершенно, где ныне находится, может быть, ты с ним встретишься теперь на родине. Знакомые несколько лет тому назад люди разбрелись, и многих из них не знаешь, где искать, как же знать судьбу картины! Но у меня есть копия, помнишь, та, которую я делал в Каратау, я ее хранил в память тебя, друже мой дорогой, и незабвенных этих дней. Ныне посылаю ее тебе, друже мой дорогой; она, натурально, не заменит оригинала, на ты ее исправишь и во всяком случае она может пригодиться тебе. По миновении в ней надобности ты мне ее возврати так, как воспоминание, с которым мне тяжело было бы расстаться [1, 142].

Очевидно, Шевченко в листі, який не зберігся, намагався з'ясувати долю своєї сепії. Вважається, що художник міг створити малюнок під час перебування експедиції в долинах Апазир або Кугус, де розташовувалися поселення кочівників [7:10, 411].

Броніслав Залеський 17 листопада 1853 р. повідомляв Аркадія Венгжиновського про Шевченкові малюнки для продажу, затримавши їх у себе, щоб зробити копії. 20 лютого 1854 р. писав, що нарешті надіслав йому в Одесу ці малюнки, з яких «на третьому — тріо музичне в степу, що складається з киргиза, що грає на балалайці, жінки, що меле на жорнах, і корови, що ричить» [3, 122]. Багато років репродукувалася саме копія Залеського (див., наприклад [5, 416]), на звороті якої міститься олівцевий напис його рукою: «Киргизка мелет хлеб на ручном жернове, а муж тренькает на нехитром инструменте ВЗ» [6, 7, № 5; НМТШ, № г-298].

У новому академічному виданні у 12 томах у коментарі до «Тріо» бракує відомостей про історію побутування оригіналу, яку свого часу з'ясувала Глафіра Паламарчук [4; 2]. Нині цей малюнок (папір, сепія, гуаш) зберігається в Національному музеї у Варшаві (Rys. pol. 2238).

У травні — жовтні 1853 р. Шевченко змалював скелю Чернець поблизу Новопетровського укріплення (папір, акварель, білило). У новому Повному зібранні такий хронологічний проміжок визначається часом від прибуття Іраклія Ускова в Новопетровське укріплення до відправлення малюнка Залеському [7:10, 446], бо не раніше травня Шевченко настільки зблизився з родиною нового коменданта, що перестав боятися з його боку особливого нагаду [6, 21]. Цей малюнок, схоже, був серед тих творів, про які Залеський писав Венгжиновському в уже згаданому листі від 17 листопада 1853 р. Тоді ж Залеський і скопіював його. У наступній кореспонденції від 20 лютого 1854-го він зауважив про акварель: «На одному з цих малюнків маеш вид скелі, що називається “Монах”, за декілька верстов від тієї фортеці...» [3, 122]. У листі від 5 лютого 1854 р. Шевченко дякував Залеському за копію з малюнка скелі Чернець [7:6, 73].

В академічному зібранні слушно вказано, що малюнок уперше згадано під назвою «Над берегом Каспійського моря» у каталозі зібрання Юзефа Ігнація Крашевського. Утім, бракує конкретних бібліографічних відомостей. Тож варто уточнити, що в колекції Крашевського були обидва малюнки: «La nuit aux bords de la mer Caspienne. Aquarelle. 4°. Obl. Très belle. Intérieur d'une Jourte Kuirguise, bistre, très fini. 4°. Fort belle» [8, 30]. Крім приписуваних Шевченкові творів, колекція польського письменника містила ще фотокопію з оригіналу: «Mendians Kuirguises. Photographie d'après une aquarelle. 8°» [8, 30]. Імовірно, йдеться про незнайдену сепію «Байгуші під вікном (“Державний кулак”)» [7:10, № 79]. У власності Крашевського перебували також нині невідомі відбитки з Шевченкового альбому офортів «Живописная Украина»: «Vue du Monastere de Widubitsk à Kiew, eau forte. 1844. 4. A Kiew (U Kiievi), une vue. 4. Une scène de 1649, eau forte. 4. (Des ambassadeurs de Turquie, de Pologne et de Moscovie etc. (1844.))» [8, 247], тобто «Видубицький монастир у Києві», «У Києві», «Дари в Чигрині 1649 року», а ще гравюра за Шевченковим малюнком: «Type d'un paysan petit russion. 8, grav. sut bois» («Знахар», ілюстрація до однойменного нарису Григорія Квітки).

У львівсько-варшавському повному виданні за редакцією Павла Зайцева «Скеля Чернець» репродуковано вперше саме з оригіналу із вказівкою на місце збереження: «Із збірки гр. Ю. Тарновського в Сухій коло Живця» [5, 273]). Натомість у 10-томному Повному зібранні за недоступністю тоді оригіналу відтворено копію Броніслава Залеського з альбому, що зберігається в НМТШ [6, 23, № 33; НМТШ, № г-112]. 1869 року колекцію Крашевського придбав Владислав Браніцький, після смерті якого у 1914-му її успадкував його зять граф Юліуш Тарновський (1864—1917), від 1939 р. вціліла частина колекції перебувала під опікою Національного музею у Варшаві, у жовтні 1944-го її вивезено з Польщі та тільки в 1946-му повернуто до Національного музею у Варшаві [4; 2].

Віднайдення ще 60 років тому обох Шевченкових малюнків дало змогу мистецтвознавцям вивчати саме оригінали. З невідомих причин у новому академічному виданні замість них знову репродуковано копії Залеського. У цьому можна перекоонатися з ілюстрацій у статті Йоанни Вох 2015 р., на яку мою увагу звернула Роксана Харчук. Польська дослідниця відтворила саме Шевченкові малюнки із зібрання Національного музею у Варшаві [9, 115, 116]. Зрозуміло, вивчення техніки, мистецької манери можливе тільки на підставі оригіналу. Мистецтвознавці частково можуть проаналізувати Шевченкові твори і завдяки якісній репродукції, але ж робити її треба саме з оригіналу, а не хоч би якої точної, проте такі копії Залеського, навіть, імовірно, направленої рукою Шевченка. Відмінності між першотвором і копією легко помітити. Приміром, на копії малюнка «Тріо» очі казаха відведено вбік, тоді як у Шевченка він дивиться прямо на глядача. Відрізняється низка інших деталей.

Отож до появи нового Повного зібрання творів дослідникам для вивчення цих малюнків необхідно звертатися до музею у Варшаві або послуговуватися репродукціями з оригіналів, як-от у статті Й. Вох.

ЛІТЕРАТУРА

1. Епістолярій Тараса Шевченка: у двох кн. / упорядк. С. А. Гальченка, Г. В. Карпінчук; наук. ред. О. В. Боронь; передмова М. Х. Коцюбинської; комент. В. С. Бородіна, В. П. Мовчанюка, М. М. Павлюка та ін.; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Харків: Фоліо, 2020. Кн. 2: 1857—1861. 667 с.
2. Паламарчук Г. Віднайдені шедеври // Літературна Україна. 1989. 9 берез. С. 8.
3. Паламарчук Г. Матеріали до біографії Шевченка за листами Броніслава Залеського // Питання шевченкознавства. Київ, 1958. Вип. 1. С. 109—123.
4. Паламарчук Г. Находка в Польше // Огонек. 1964. № 11. С. 6.
5. Шевченко Т. Повне видання творів: [У 16 т.] Варшава; Львів: Український науковий інститут, 1937. Т. XII: Пластична творчість Т. Шевченка. 451 с.
6. Шевченко Т. Повне збір. тв.: В 10 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1964. Т. 9. Живопис, графіка, 1851—1857. VIII с., 129 арк. репрод., 110 с.
7. Шевченко Т. Повне збір. тв.: У 12 т. Київ: Наукова думка, 2001—2014.
8. Catalogue d'une collection iconographique polonaise: composée des dessins originaux, gravures, xylographies, lithographies, illustrant l'histoire, la géographie, antiquités, costumes, moeurs, armes, meubles, etc. de l'ancienne Pologne, de ses provinces et pays limitrophes. Dresde: Imprimerie de Hellmuth Henkler, [1865]. 292 p.
9. Woch J. «La vie des steppes Kirghizes» Bronisława Zaleskiego // Sztuka Europy Wschodniej. Искусство Восточной Европы. Art of Eastern Europe. 2015. Т. 3. S. 111—119.

Отримано 24 березня 2022 р.

м. Київ

Білоус П. В. Походження української літератури: міфи, історія, джерела.

Монографія. Житомир: Вид. ФОП Худяков О. В., 2021. 276 с.

У праці з'ясовано історичні, культурні, лінгвістичні та естетичні обставини виникнення українського письменства. Автор аргументовано викриває неспроможність чужорідних міфів довести загальний («общерусский») характер літературної творчості за часів Київської Русі. Розпізнавання «генетичного коду» української літератури, її самобутність та органічність у вітчизняній історії і культурі, постколоніальний дискурс в осмисленні давніх пам'яток — такий зміст і наукове спрямування книжки.

У монографії, зокрема, ідеться про теорії походження Русі, візантійський чинник у виникненні української літератури, запровадження писемності, становлення жанрових форм, про мову давніх творів, формування авторської свідомості, атрибуцію раннього періоду вітчизняного письменства.

Наші
презентації